

ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

N.I. Tavrovetska. Empirical analysis of the significant characteristics of an individual's life position. The article is devoted to the empirical analysis of the types and demonstrations of the person's life position. The article reflects an attempt to narrow the understanding of life position to a specific set of clear measurable characteristics, using practical and instrumental approach. The methodological and structural aspects of the study of the individual's life position as one of the fundamental categories of personality psychology, which require the development of adequate psychodiagnostic instruments are indicated.

The main results of approbation of existing diagnostic techniques for the evaluation of various components of the complex phenomenon of life position are analyzed, new laws and specific manifestations explaining the functioning of life position in the structure of the person's life path are revealed.

The author gives a detailed description of the diagnostic methods for measuring life position and related phenomena. On the basis of the empirical research, various aspects of life position, their structural component, which regulates the person's self-concept and view of the world, are established.

The most significant statistical relationships between indicators such as survivability, existences, an indicator of happiness, locus of control and basic beliefs are indicated. On the basis of factor analysis eight types of life position, representing the strategies of person's general vital activity are marked out.

The revealed components made it possible to clarify the structure of life position and the separation of the most significant components in it that influence

the behavioral regulation and determine the construction of the human life scenario.

Key words: position, life position, vital activity, locus of control, existence, extraversion / introversion types of personality, basic beliefs and settings, self-concept, typology of life position.

Н.І. Тавровецька. Емпіричний аналіз змістових характеристик життєвої позиції особистості. Статтю присвячено емпіричному аналізу видів та проявів життєвої позиції особистості. У статті відбита спроба звузити розуміння життєвої позиції до конкретного набору чітких вимірюваних характеристик, використовуючи при цьому практично-інструментальний підхід. Зазначені методологічні та структурні аспекти дослідження життєвої позиції особистості, як однієї з фундаментальних категорій психології особистості, які потребують розробки адекватного психодіагностичного інструментарію.

Проаналізовано основні результати апробації існуючих діагностичних методик для оцінки різних компонентів складного феномену життєвої позиції, виділені нові закономірності та конкретні прояви, що пояснюють функціонування життєвої позиції в структурі життєвого шляху особистості.

Автор надає детального описання діагностичних методів, призначених для вимірювання життєвої позиції та споріднених з нею феноменів. На основі емпіричного дослідження встановлені різні аспекти життєвої позиції, їх структурна складова, що регулює уявлення особистості про себе та світ.

Зазначені найбільші статистично значущі зв'язки між такими показниками як життєстійкість, екзистенції, показник щастя, локус контроль та базисні переконання. На основі факторного аналізу виокремленні вісім типів життєвої позиції, що представляють стратегії загального життєздійснення особистості.

Виявлені складові дали змогу внести уточнення до структури життєвої позиції та відокремлення в ній найбільш значущих компонентів, що

впливають на поведінкову регуляцію та визначають побудову життєвого сценарію людини.

Ключові слова: позиція, життєва позиція, життєздійснення, локус контролю, екзистенція, екстраверсний / інтроверсний типи особистості, базисні переконання та установки, «Я» образ, типологія життєвої позиції.

Постановка проблеми. Аналіз теоретичних поглядів на природу життєвої позиції особистості, її складові та роль у життєздійсненні людини визначає перед дослідником методологічні підходи та принципи у теоретико-емпіричному визначенні дефініції життєва позиція. Через це життєва позиція особистості як наукова дефініція постає не чітким, багатоаспектним, що унеможлиблює її практичну операціоналізацію. Ми поставили за мету звузити розуміння життєвої позиції до конкретного набору чітких вимірюваних характеристик, які мають безпосередній вплив на поведінку та спілкування особистості, використовуючи при цьому практично-інструментальний підхід. У дослідника виникає потреба відокремити складові життєвої позиції від інших дефініцій життєвої проблематики та знайти реально існуючий психічний феномен, що позначається цією словесною конструкцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На рівні конкретних експериментальних і прикладних досліджень проблеми життєвого шляху, його складових були предметом таких дослідників, як О.Ф.Бондаренко, А.М. Большакова, Л.Ф.Бурлачук, Є.І.Головаха, О.А.Донченко, В.П.Казмиренко, О.В.Киричук, О.О.Кронік, Т.О. Ларіна, І.П.Манюха, В.В.Москаленко, В.Г.Панок, Л.В. Помиткіна, В.В.Рибалка, М.Л.Смульсон, Л.В.Сохань, В.О.Татенко, Т.М.Титаренко, Ю.М.Швалб, С.І.Яковенко, Т.С.Яценко та ін.

В працях зазначених вчених представлені розробки категоріального апарату життєвої проблематики, методи діагностики та теорії життєконструювання та життєвизначення, характеристики технологій

оптимізації особистісного самоздійснення через підвищення життєстійкості як передумови постановки життєвих завдань та визначення життєвої позиції особистості. Отже, проблема життєвого шляху особистості є однією із найважливіших категорій практичної психології. Найбільш близькими до неї за змістом є такі поняття, як «психологічна проблема» і «психологічна ситуація», «життєва ситуація», «життєва криза», «життєва перспектива», «життєві завдання», «життєві позиції» та інші, які входять до категоріальної системи практичної психології. Аналіз емпіричних аспектів дослідження життєвої проблематики особистості виявив відсутність діагностичного інструментарію з визначення складових життєвої позиції особистості, що й обумовило мету нашого дослідження.

Постановка завдання. У контексті статті ми мали за мету надати аналіз емпіричного (пілотажного) дослідження змістових характеристик життєвої позиції особистості у сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж 2017 року ми провели багатоаспектне дослідження життєвої позиції у жінок – слухачок психологічних курсів на факультеті перепідготовки та підвищення кваліфікації, на заочних відділеннях закладів вищої освіти м. Херсона. Особливістю цієї категорії опитуваних є то, що це дорослі особи (вік від 20 до 55 років), котрі вже мають певний життєвий досвід, в тому числі досвід подолання життєвих труднощів та самовизначення. Для забезпечення гомогенності вибірки (через те, що переважну частину контингенту слухачів складають жінки), ми виключили з аналізу результати діагностики чоловіків. Нижче представлені результати дослідження вибірки чисельністю 180 осіб. Дослідження мало пошуковий характер і мало за мету, по-перше, апробацію існуючих діагностичних методик для оцінки різних компонентів складного феномену життєвої позиції, а по-друге, виявлення невідомих раніше закономірностей та конкретних проявів, що пояснюють функціонування життєвої позиції в структурі життєвого шляху особистості.

Для здійснення мети ми відібрали діагностичні інструменти, призначені для вимірювання життєвої позиції та споріднених з нею феноменів. До складу перемінних увійшли:

1. Опитувальник суб'єкт-об'єктних орієнтацій О. Ю. Коржової (2006), створений в контексті наукового напрямку «Психологія життєвих ситуацій» на основі авторської теорії суб'єктної включеності людини в життєдіяльність [2].

2. Шкала базисних переконань (Р. Янофф-Бульман), заснована на американській традиції розуміння життєвої позиції як співвідношення позитивно-негативної оцінки себе та оточуючого середовища, а також когнітивній концепції базових переконань особистості. Опитувальник вперше представлений російською мовою в дисертаційному дослідженні О. О. Кравцової (2000), у 2007 р. реадатований і рестандартизований М. А. Падун та А. В. Котельниковою. Головне призначення методики – клініко-психологічна діагностика осіб, які пережили психічну травму та, ймовірно, перебувають в стані депресії [6; 7, с. 440].

3. Фундаментальною складовою життєвої позиції є Я-позиція. Частково цей параметр вимірюється Шкалою базисних переконань (WAS). Додатково ми використали Шкалу загальної самоефективності Р. Шварцера і М. Ерусалема в адаптації В. Г. Ромека (1996). Опитувальник складається з 10 питань, оцінюваних за 4-бальною шкалою Лікерта, відповіді за якими підсумовуються в єдиний генеральний показник. Самоефективність є центральною стійкою характеристикою особистості, що визначає її віру в себе, в успіх власних дій.

4. Шкала екзистенції А.Ленгле, К. Орглер (*Langle-Orgler Existence Scale, 1989*) презентує гуманітарну парадигму у дослідженні життєвої позиції. Опитувальник спрямований на вимірювання екзистенційної наповненості – інтегральної характеристики особистості, пов'язаної з відчуттям наповненості життя сенсом. Російськомовна адаптація методики проведена С. В. Кривцовою (2009), є дані про її стандартизацію на вибірці з 1001 особи (І. Н.

Майнина, А. Ю. Васанов, 2010) [3, с.141-170]. Тест рекомендований для застосування в наукових цілях, а також для супроводу терапевтичного процесу. Він має широку сферу застосування в психології та суміжних сферах – там, де важливо враховувати особистісне ставлення людини до власного життя, базові здібності вносити в нього сенс.

5. Опитувальник суб'єктивного відчуження (адаптація Є. М. Осіна, 2010) спрямований на вимірювання переживання смислового відчуження – порушення смислових зв'язків в структурі життєвого світу особистості, що лежить в основі смисловтрати. Опитувальник складається з 60 тверджень, кожне з яких вимірює переконання, відповідне прояву певної форм відчуження в одній з п'яти сфер життя (відчуження в міжособистісних відносинах, відчуження від роботи, від суспільства, від сім'ї і від самого себе) [5].

6. Тест життєстійкості С. Мадді, в адаптації Д. О. Леонтьєва та О. І. Рассказової (2006) спрямований на вивчення ресурсу життєстійкості, що сприяє успішному подоланню стресу і складних життєвих ситуацій, зниженню внутрішньої напруги. Ця своєрідна «екзистенційна відвага», яка актуалізується в ситуації невизначеності і необхідності вибору, що дозволяє особистості в меншій мірі залежати від ситуативних переживань, долати постійну базову тривогу [4].

7. Одним з найбільш важливих змістовних компонентів ЖП особистості, на наш погляд, є її відповідальність за власне життя, за події, що в ньому відбуваються, за прийняті рішення та їх наслідки. Для виявлення цієї складової ми використали відому методику «Локус контролю», розроблену в 1966 р. Дж. Роттером на основі теорії суб'єктивної локалізації контролю поведінки.

8. Шкала задоволеності життям Е. Дінера в адаптації Д. О. Леонтьєва, Є. М. Осіна (2008) призначена для вивчення когнітивної оцінки відповідності життєвих обставин очікуванням індивіда. Методика містить 5 пунктів, відповідь на кожен з яких дається за семибальною шкалою, отримані бали за

всіма пунктами підсумовуються. В якості додаткового інструменту використали Оксфордський опитувальник щастя (The Oxford Happiness Questionnaire, опублікований М. Аргайлом в 1989), спрямований на єдине вимірювання щастя, як протипагу депресії [1]. Цей компонент не входить безпосередньо до життєвої позиції, проте наочно демонструє ефективність та оптимальність відповідних життєвих стратегій.

Слід відзначити, що окрім вищеназваних, є ряд інших інструментів, які можна рекомендувати для комплексного вивчення ЖП людини. Серед них багатомірні вітчизняні тести: «Життєві завдання особистості» (розробка лабораторії соціальної психології ІСПП НАПН України під керівництвом Т. М. Титаренко), «Методика дослідження самовідношення» С.Р. Панталеєва та В. В. Століна; численні адаптації західних опитувальників (Тест диспозиційного оптимізму, Опитувальник каузальних орієнтацій Е. Десі та Р. Райана, Тест самодетермінації К. Шелдона) та багато інших. Методологічний аналіз та вдосконалення діагностичного інструментарію – одна з найбільш актуальних перспектив подальших досліджень в цьому проблемному полі.

Для редукції кількості змінних ми використали факторний аналіз, розрахунки проводили в програмному пакеті SPSS версії 16.00. Факторизації підлягало 168 кількісних змінних (метод головних компонент, без обертання). Загалом в структурі даних виявлено 23 латентні фактори з власним значенням, більшим за 1. Серед них вісім мають найбільшу вагомість та сумарно пояснюють 72 % дисперсії змінних.

Отже, в масиві діагностичних даних, що виявляють різні аспекти життєвої позиції за допомогою існуючих стандартизованих методик, присутні латентні змінні, за якими стоять реальні психічні феномени, що регулюють уявлення особистості про себе та світ. Ми припускаємо, що це конкретні типи життєвих позицій, що представляють стратегії загального життєздійснення, поширені у вибірці. Саме в цьому контексті ми спробуємо дати характеристику змістовного наповнення виявлених факторів (табл. 1).

Кореляції шкальних показників з латентними факторами

	1	2	3	4	5	6	7	8
Вік	-,015	<u>,476</u>	<u>-,494</u>	,118	-,066	,145	-,257	,366
Опитувальник суб'єкт-об'єктних орієнтацій О. Ю. Коржової								
Загальний показник суб'єкт-об'єктних орієнтацій	<u>,541</u>	-,199	-,155	-,277	-,284	,333	,278	,177
Трансситуативна мінливість	,243	-,023	,175	-,122	-,093	<u>,656</u>	-,083	,352
Трансситуативний локус контролю	<u>,663</u>	-,234	-,134	-,334	,034	-,126	,203	,044
Транситуативна рухливість	,297	-,184	-,137	,374	-,295	<u>,513</u>	,167	-,207
Транситуативна творчість	,150	-,065	-,097	-,082	<u>-,443</u>	<u>,602</u>	,208	,214
Шкала базисних переконань (версія О. О. Кравцової)								
Доброзичливість світу	<u>,571</u>	,255	,382	<u>,400</u>	,292	,069	-,230	-,051
Доброта людей	,244	-,204	,058	<u>,613</u>	,359	,263	,311	,198
Справедливість світу	<u>,538</u>	,030	<u>,599</u>	,025	,061	<u>-,418</u>	,064	,248
Контрольованість світу	,313	,322	<u>,434</u>	-,033	<u>-,436</u>	,362	,134	,339
Випадковість подій	<u>-,739</u>	,158	,224	-,002	-,177	,343	-,159	-,301
Цінність власного «Я»	<u>,711</u>	,347	<u>-,426</u>	-,075	,008	,077	-,114	-,026
Ступінь самоконтролю	,384	<u>,589</u>	,195	<u>-,411</u>	-,216	,210	-,030	,278
Ступінь удачі	,085	<u>,624</u>	,315	,302	-,262	-,120	-,134	<u>-,429</u>
Базове переконання про доброзичливість навколишнього світу	<u>,502</u>	,042	,274	<u>,609</u>	,393	,196	,036	,083
Базове переконання про справедливість навколишнього світу	-,024	,298	<u>,776</u>	-,001	-,310	,158	-,005	,117
Базове переконання про цінність і значимість власного «Я»	<u>,549</u>	<u>,710</u>	,024	-,073	-,210	,072	-,130	-,092
Психологічна безпека	<u>,522</u>	<u>,588</u>	<u>,482</u>	,195	-,116	,195	-,068	,031
<i>версія М. А. Падун, А. В. Котельникової</i>								
Доброзичливість навколишнього світу	,256	<u>-,541</u>	,110	<u>,559</u>	,136	<u>,406</u>	,188	,136
Справедливість	<u>,434</u>	-,097	<u>,794</u>	-,027	,175	-,252	,018	,052
Образ «Я»	<u>,808</u>	,309	-,102	,075	,281	,184	-,151	,022
Удача	<u>,703</u>	<u>,425</u>	,022	,375	-,302	-,024	,015	-,240
Переконання про контроль	<u>,593</u>	,390	,342	-,241	-,355	,156	,157	,161
Шкала екзистенції А. Ленгле, К. Орглер								
Самодистанціювання (SD)	<u>,615</u>	,194	-,272	-,008	,275	-,112	,059	-,209
Самотрансценденція (ST)	<u>,782</u>	,250	-,296	-,091	,131	-,104	,067	,183
Свобода (F)	<u>,877</u>	,126	-,258	-,080	-,051	,009	-,102	,049
Відповідальність (V)	<u>,787</u>	,044	-,370	-,242	,080	,030	-,031	-,214
Екзистенційна наповненість життя	<u>,889</u>	,172	-,314	-,135	,109	-,044	-,005	-,032
Опитувальник суб'єктивного відчуження (С. Мадді, Є. Осін)								
Загальний показник відчуження	<u>-,730</u>	<u>,512</u>	-,110	-,214	,013	,222	,141	,002
Відчуження від роботи	<u>-,665</u>	,249	-,010	-,305	-,047	,310	,119	,161
Відчуження від суспільства	<u>-,597</u>	<u>,407</u>	-,271	-,306	-,099	,027	,208	-,174
Відчуження від інших людей	<u>-,527</u>	<u>,577</u>	-,223	-,258	,057	-,022	,019	-,094

Відчуження в родині	<u>-,505</u>	<u>,538</u>	-,027	,076	,106	,294	,205	,043
Відчуження від самого себе	<u>-,789</u>	<u>,439</u>	,030	-,132	,042	,285	,035	,031
Вегетативність	<u>-,754</u>	,343	-,017	-,256	-,116	,252	,069	-,064
Безсилля	<u>-,706</u>	<u>,561</u>	-,192	-,123	,107	,082	,192	,068
Нігілізм	<u>-,606</u>	<u>,566</u>	-,175	-,318	,005	,132	,144	,001
Авантюризм	<u>-,660</u>	,389	,060	-,052	,046	<u>,514</u>	,096	-,015
Методика «Локус контролю» Дж. Роттера								
Екстернальний локус контролю	<u>-,572</u>	,228	-,225	,308	-,129	,084	,015	,084
Інтернальний локус контролю	<u>,572</u>	-,228	,225	-,308	,129	-,084	-,015	-,084
Шкала загальної самооефективності	<u>,542</u>	,308	,037	<u>-,405</u>	,288	,240	,067	-,039
Тест життєстійкості С. Мадді								
Загальна життєстійкість	<u>,923</u>	-,169	-,127	-,180	,025	,138	,106	-,129
Залученість	<u>,859</u>	,194	-,128	-,200	,232	,065	,005	-,032
Контроль	<u>,824</u>	-,332	,031	-,260	-,074	,251	,078	-,175
Прийняття ризику	<u>,691</u>	-,393	-,347	,105	-,158	-,024	,271	-,137
Шкала задоволеності життям Е. Дінера	,353	,051	-,191	,261	<u>-,588</u>	-,157	-,327	,218
Оксфордський опитувальник щастя	<u>,809</u>	-,009	,042	,039	-,037	-,116	-,222	,187

Примітка: у таблиці підкреслені кореляції змінної з фактором, які ми розглядали як значущі (кількісний вираз коефіцієнту кореляції, більший за 0,400); жирним відмічені кореляції, що відіграють головну роль у факторі.

Фактор 1 (власна вага 41,48, пояснює 24,7 % загальної дисперсії вибірки) об'єднав 90 змінних, тобто більше половини кількісних показників, що підлягали факторизації. Зокрема, це єдиний фактор в який повністю увійшли шкальні показники за опитувальником життєстійкості та Шкалою екзистенції. Саме показник «життєстійкість» має найвиразніші кореляції з фактором, тобто визначає його обличчя.

Назвемо цей фактор «**Залучене цілеспрямоване життя**». Саме цей тип життєвої позиції можна вважати найбільш оптимальним. Розглядаючи змістовне наповнення фактору як життєвої позиції, що має провідне значення у вибірці, відзначимо такі характеристики:

- життєстійкість як стійка особистісна диспозиція, провідними чинниками котрої в даному випадку виступають залученість та контроль;
- екзистенційна наповненість життя, провідним компонентом якої є свобода – здатність знаходити реальні можливості дії, створювати з них ієрархію відповідно до суб'єктивної цінності і таким чином приходити до персонально обґрунтованих рішень;

- повне розуміння себе (відсутність самовідчуження в будь-яких проявах), інтернальний локус контролю та відповідальності;

- здатність реалізувати внутрішню активність, перетворювати життєву ситуацію відповідно до внутрішніх потреб. Активне освоєння світу поєднується з переконаністю у його доброзичливості;

- цінність власного «Я» образу, відмінною рисою якого є опора на нейтрально-позитивне ставлення до себе, визнання власних переваг, віра у власну компетентність та ефективність;

Характерно, що життєва позиція, котра стоїть за фактором 1, не є безумовно пов'язаною із відчуттям задоволеності людини своїм буттям. Це легко пояснити, адже для здійснення подібної активності потрібний певний розрив між суб'єктивною оцінкою реальної життєвої ситуації та уявленням про бажане (діалектичне протиріччя, що є джерелом розвитку та росту). Водночас, фактор 1 демонструє надзвичайно сильний взаємозв'язок із глобальним відчуттям щастя: кореляція з діагностичним показником Оксфордського опитувальника щастя складає 0,809. Тобто, відмінною характеристикою описаної життєвої позиції є щастя в русі, в діяльній активності, спрямованій на досягнення далеких та значущих цілей. Цей висновок підтверджує достатньо висока кореляція фактору з показником суб'єкт-об'єктних орієнтацій за опитувальником О. Ю. Коржової. Крім того, наповненість життя і присутність у ньому значущого сенсу виступає глобальним чинником, що протидіє виникненню відчуженості від світу в будь-якому прояві.

Фактор 2 (власна вага 19,07; визначає 11,4 % сукупної дисперсії) позитивно корелює з віком опитаних жінок. Найбільш виразною його складовою є базове переконання про цінність і значимість власного «Я» (за рахунок впевненості у власній вдачі та здатності контролювати події). Водночас, уявлення про світ змінюються на негативні, зникає віра в доброзичливість оточуючих та довіра до них. Значуще зростає відчуженість

від майже всіх значущих сфер життя (крім роботи), екзистенційна спустошеність проявляється у формі безсилля та нігілізму.

Якщо розглядати змістовне наповнення фактору як окремих різновид життєвої позиції, можемо впевнено припустити, що з віком, з неминучим накопиченням різноманітних життєвих криз та негативних переживань, значуще змінюється як самосприйняття, так загальна картина світу жінок. Вони вже мають досягнення у житті, забезпечили власний соціальний статус та побутовий комфорт (тобто більше задоволені умовами життя), проте вже не відчують щастя. Зростає прагнення контролювати події та обґрунтована віра у свої можливості, водночас суттєво знижується довіра до світу і до людей – все це визначає продуманість життєвої стратегії. Ми вважаємо цю позицію наслідком надбання життєвого досвіду, причому не обов'язково негативного. Екзистенційна наповненість знижується за всіма вимірами, але можливо, людина стає просто більш об'єктивною та усвідомленою відносно власних цінностей, більш критичною до оцінки себе і власного життя.

Паралельно зростає об'єктна орієнтованість, тобто знижується активність життєвої позиції. Зовні така людина діяльна та успішна, але її вчинки та рішення мають здебільшого автоматизований характер. Загальний і трансситуаційний локус контролю дещо зміщуються назовні (зокрема, це проявляється у переконанні про власну щасливу вдачу). Людина відчуває втрату сенсу, що стосується таких важливих життєвих сфер як стосунки з іншими людьми, родинні відносини, а також переживає відчуження від самої себе (останнє можна також пояснити переживанням кризи середнього віку, пов'язаної з погіршенням фізичного стану, глобальною переоцінкою власного життя та перебудовою життєвих перспектив). Для цього стану актуальна проблематика контролю та безсилля, тобто власна здатність впливати на важливі життєві ситуації; виходом із ситуації може слугувати заняття деструктивної позиції, знецінення та нігілізм. Робота слугує найбільш цікавою та прийнятною сферою власної реалізації особи – вона постійна занята, і їй це подобається. Життєстійкість суттєво знижується за

рахунок того, що людина відчуває втому від накопичення труднощів, втрачає віру у можливість їх вирішення. Вона більше не прагне отримувати досвід та знання, переживаючи життя у всій його повноті, воліє уникати стресів та перенавантажень.

З огляду на все вищеперераховане, фактор 2 та відповідна життєва позиція отримали назву **«Розчарованість та забезпечення власної психологічної безпеки»**.

Фактор 3 має власне значення 14,23 та визначає 8,5 % загальної дисперсії даних вибірки. Найбільшу вагу в ньому має базове переконання про справедливість навколишнього світу, що поєднується із частковим знеціненням власного «Я». Цей фактор має не досить невиразні, проте глобальні від'ємні зв'язки з екзистенційною наповненістю, особливо з параметром відповідальності. Розглядаючи відповідну життєву позицію особистості, можемо описати її наступним чином: «Світ – це гарне місце, повне добрих людей та сприятливих можливостей. Якщо я буду обережним і поводитимусь гарно, я отримаю те, що мені потрібно». Людина майже повністю покладається на справедливість світу, його доброзичливість та прихильність до себе. Усі зусилля подібна особистість спрямовує на те, щоб слідувати встановленим правилам та відповідати соціальним очікуванням. Проте вона неготова до зустрічі з життєвими труднощами, до їх самостійного подолання. Назвемо цей фактор **«Несформульоване очікування від світу»**. Зважаючи на негативний зв'язок фактору з віком опитуваних, можемо вважати описаний варіант життєвої позиції дещо незрілим, перехідним. Це неготовність до відповідального та вільного життєздійснення. Слід відзначити, що кореляції фактору 3 з показником задоволеності життям мають від'ємний характер, що є додатковим свідченням тимчасовості даної позиції.

Фактор 4 (власне значення 12,62, визначає 7,5 % дисперсії вибірки) є крайнім виразом описаної вище позиції. Ми назвали його **«Установка на паразитування»**. Цей варіант пасивної життєвої позиції базується на

максимальному перенесенні відповідальності за власне життя на оточуючих людей (як близьких, так і взагалі соціум), на переконанні, що інші мають допомагати людині досягати всього, що вона бажає у житті. Локус контролю суттєво зміщений назовні – людина не визнає свою спроможність впливати на події оточуючого світу. Вона визнає власну неефективність, відмовляється від самоконтролю, і разом з тим переконана у тому, що оточуючі люди за своєю природою не просто добрі, а включені в життя інших та готові прийти на допомогу. Характерно, що при цьому людина цілком задоволена своїм буттям і не бажає нічого в ньому змінювати. Висока власна вага фактору, його позитивна кореляція із показниками задоволеності свідчать про достатню успішність такої стратегії життєздійснення – звісно, для індивіда, який її дотримується, а не для оточуючих.

Характер зв'язків фактору 4 з окремими питаннями діагностичних методик дозволяє нам більш детально описати цю викривлену, проте ефективну стратегію адаптації. Наші попередні висновки підтвержені змістом конкретних базисних установок, а також особливостями життєстійкості – людина бездіяльна, уникає складних завдань та життєвих труднощів, проте має досить високі домагання, які, очевидно, задовольняє за рахунок психологічно грамотної експлуатації оточуючих.

Фактор 5 має власне значення 10,51 та пояснює 6,3 % розподілу даних вибірки. Його визначальними компонентами є загальна незадоволеність життям (відчуття невідповідності ідеалу, недосягнення головних цілей та бажання іншого життя) та водночас, загальна нездатність до перетворення життєвої ситуації. Шляхи вирішення конфлікту переважно деструктивні: спрямованість на самоздійснення у зовнішньому світі без урахування внутрішніх потягів та ресурсів; невіра у власну здатність запобігти можливим неприємностям, перекладання відповідальності на прихильність зовнішніх обставин та доброзичливість оточуючих людей; скарги на власну нещасливу долю та бажання змінити минуле. Наслідком таких неконструктивних стратегій є відчуття, що «життя проходить повз» і мріям

не судилося збутися. Ми назвали відповідний тип життєвої позиції **«Пасивна, споглядальна установка»**.

Фактор 6 є певною протилежністю попередній позиції, він отримав назву **«Креативне самоздійснення»** (власна вага 8,86, визначає 5,3 % загальної дисперсії). Головну роль у факторі відіграють транситуативна мінливість і рухливість – виразне внутрішнє прагнення особистості до новизни і самозміни, до перетворення життєвої ситуації, до самовдосконалення в усіх життєвих сферах. Складається особливий стиль взаємин зі світом – відповідальний, контролюючий та незалежний. Високий ступінь довіри до світу в цьому випадку виступає саме наслідком незалежності, не прив'язаності до обставин. Ця довіра виправдана, бо не є сліпою. Фактор пов'язаний з проявами авантюризму, пошуком вражень та пригод. Слід відзначити, що дана стратегія не є однозначно сприятливою, адже описана життєва позиція не спирається на усвідомлені внутрішні сенси та стійкі перспективні цілі. В її основі лежить переконання в мінливості та випадковості буття, в несправедливості та не контролюваності життєвих подій (при цьому зберігається віра в людей та власна висока самооцінка скоріше, самоінтерес). Така екзистенційна тривога призводить до захисних форм активності у вигляді компульсивної енергійності, пошуку повноти існування у гострих та небанальних переживаннях.

Фактор 7 має власну вагу 7,36 та визначає 4,4 % дисперсії вибірки. Серед змінних, що його складають, найбільшу вагу має компенсаторна незадоволеність умовами власного життя ($r = -,559$). Людина з усіх сил намагається відновити контроль над подіями, «взяти реванш» за минулі поразки. Вона має нестабільну самооцінку, що, ймовірно, залежить від оцінки її успіхів іншими людьми. Проте вона достатньо вірить у поставлені цілі та у свою можливість досягти бажаного і здатна на ризик заради цього. Але зосередженість на проблемах заважає бачити нові можливості у житті. Ми назвали відповідний тип життєвої позиції **«Невизначена, віртуальна позиція»**.

Фактор 8 (власна вага 6,71, визначає 3,99 % дисперсії) характеризується переконаннями людини у «не щасливості» своєї долі і відсутності удачі, що сприймають як закономірне покарання для себе. Це призводить до загальної апатії, відсутності життєвих сил для подолання труднощів (вегетативності як прояву екзистенційного неврозу). Цей тип життєвої позиції складається з досить специфічних базових переконань та відношень. Ми припускаємо, що респонденти з подібною позицією нездійснені в професійно-соціальному середовищі (швидше за все внаслідок негнучкості і непристосованості). Оскільки вони вважають, що їм «не пощастило у житті», вони не призначають себе відповідальними за підсумок свого життя. Така життєва позиція отримала назву «**Безнадійна життєва позиція**».

Висновки з даного дослідження. Таким чином, факторний аналіз даних дав нам змогу описати змістовну наповненість деяких типів життєвої позиції, розповсюджених серед дорослих жінок. Надійність такого рішення підтверджена повторними розрахунками на частинах вибірки (спочатку ми провели факторний аналіз даних половини вибірки, потім повторили розрахунок стосовно діагностичних даних всіх опитуваних). Факторні навантаження окремих змінних змінилися в незначному ступені і загальна картина факторів залишилася не змінною.

Перспективою подальших досліджень даної проблеми є вдосконалення психодіагностичного інструментарію для виявлення та оцінки складових життєвої позиції, уточнення структури життєвої позиції та відокремлення в ній найбільш значущих компонентів, що впливають на поведінкову регуляцію та визначають побудову життєвого сценарію людини. Зміст самовідношення, пов'язаний з тим чи іншим типом життєвої позиції, слід вивчити більш детально. Наслідком такого наукового пошуку є з'ясування можливостей корекції життєвої позиції у психологічному консультуванні та педагогічному процесі.

Список використаних джерел

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 271 с. – (Серия «Мастера психологии»).
2. Коржова Е. Ю. Психология жизненных ориентаций человека / Елена Юрьевна Коржова. – СПб. : Изд-во РХГА, 2006. – 384 с.
3. Кривцова С. В. Шкала экзистенции (Existenzskala) А. Лэнгле и К. Орглер / С. В. Кривцова, А. Лэнгле, К. Орглер // Экзистенциальный анализ. Бюллетень. – 2009. – № 1. – С. 141–170.
4. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости. Методическое руководство / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – 63 с.
5. Осин Е. Н. Опросник субъективного отчуждения / Е. Н. Осин. – М. : Смысл, 2010. – 75 с.
6. Падун М. А. Методика исследования базисных убеждений личности / М. А. Падун, А. В. Котельникова. – М. : Лаборатория психологии и психотерапии посттравматического стресса ИПРАН, 2007. – 23 с.
7. Janoff-Bulman R. Psychometric review of world assumptions scale // Measurement of Stress, Trauma and Adaptation / edit. by B.H. Stamm. – Lutherville, MD: Sidran Press. – 1996. – P. 440–442.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Argajl M. Psihologija schast'ja / M. Argajl. – 2-e izd. – SPb. : Piter, 2003. – 271 s. – (Serija «Mastera psihologii»).
2. Korzhova E. Ju. Psihologija zhiznennyh orientacij cheloveka / Elena Jur'evna Korzhova. – SPb. : Izd-vo RHGA, 2006. – 384 s.
3. Krivcova S. V. Shkala jekzistencii (Existenzskala) A. Ljengle i K. Orgler / S. V. Krivcova, A. Ljengle, K. Orgler // Jekzistencial'nyj analiz. Bjulleten'. – 2009. – № 1. – S. 141–170.
4. Leont'ev D. A. Test zhiznestojkosti. Metodicheskoe rukovodstvo / D. A. Leont'ev, E. I. Rasskazova. – M. : Smysl, 2006. – 63 s.
5. Osin E. N. Oprosnik sub#ektivnogo otchuzhdenija / E. N. Osin. – M. : Smysl, 2010. – 75 s.

6. Padun M. A. Metodika issledovanija bazisnyh ubezhdenij lichnosti / M. A. Padun, A. V. Kotel'nikova. – M. : Laboratorija psihologii i psihoterapii posttravmaticheskogo stressa IPRAN, 2007. – 23 s.
7. Janoff-Bulman R. Psychometric review of world assumptions scale // Measurement of Stress, Trauma and Adaptation / edit. by B.H. Stamm. – Lutherville, MD: Sidran Press. – 1996. – P. 440–442.

Відомості про автора

Тавровецька Наталія Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології, Херсонський державний університет м. Херсон, Україна.

Tavrovetska Nataliia Ivanivna, Candidate of Psychological Science, Assistant Professor, Head of the Department of practical psychology, Kherson State University Kherson, Ukraine.

Для отримання примірника збірника автором статті

Тавровецька Наталія Іванівна, м. Херсон, моб.тел.095-188-21-81, Нова пошта: відділення №4, м. Херсон, вул. Патона, 3а. **E-mail:** 1882181@gmail.com

Abstract of the article

«EMPIRICAL ANALYSIS OF THE SIGNIFICANT CHARACTERISTICS OF AN INDIVIDUAL'S LIFE POSITION»

written by **Tavrovetska N.I.**, Candidate of Psychological Science, Assistant Professor, Head of the Department of practical psychology, Kherson State University Kherson, Ukraine.

Number of references: 7.

The article deals with the actual problem of the development of categorical apparatus of vital issues, diagnostic methods and reliable instruments for the study of such definitions as the individual's life position, life design and life determination. It is emphasized on the need to separate the components of life position from other definitions of vital issues and to find the real psychological phenomenon that is defined by this verbal structure.

The main results of approbation of existing diagnostic techniques for the evaluation of various components of the complex phenomenon of life position are analyzed, new laws and specific manifestations explaining the functioning of life position in the structure of the person's life path are revealed.

The article presents an empirical attempt to narrow the understanding of life position to a specific set of clear measurable characteristics, using a practical and instrumental approach. The methodological and structural aspects of the study of the individual's life position are indicated. The main variables included in the process of factorization such as subject-object orientations, basic beliefs, existences, subjective alienation, viability, self-efficacy, life satisfaction, an indicator of happiness and locus of control are analyzed.

On the basis of the empirical research, various aspects of life position, their structural component, which regulates the person's self-concept and view of the world, are established. The most significant statistical relationships between indicators such as survivability, existences, an indicator of happiness, locus control and basic beliefs are indicated. On the basis of factor analysis eight types of life position, representing the strategies of person's general vital activity are marked

out. They are: “Involved purposeful life”, “Disappointment and securing of own psychological safety”, “Unformulated expectations from the world”, “Installation for parasitism”, “Passive, contemplative setting”, “Creative self-realization”, “Uncertain, virtual position” and “A hopeless life position”.

The revealed components made it possible to clarify the structure of life position and the separation of the most significant components in it that influence the behavioral regulation and determine the construction of the human life scenario.

The need to study the content of personal self-conception, associated with one or another type of life position is noted in conclusions. The detection of the correctability of life position in psychological counseling will be the consequence of such scientific search.